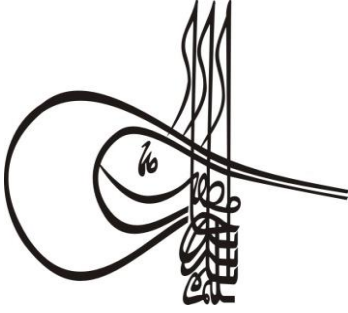

Turkish Studies

Language / Literature

Volume 13/12, Spring 2018, p. 683-692

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.13591>

ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Research Article / Araştırma Makalesi

Article Info/Makale Bilgisi

✍ **Received/Geliş:** Mayıs 2018

✓ **Accepted/Kabul:** Haziran 2018

✍ **Referees/Hakemler:** Doç. Dr. Hasan Hüseyin KILINÇ - Doç. Dr. Serdar YAVUZ

This article was checked by iThenticate.

KUTADGU BİLİĞ'DE FARKINDALIK

*Sinem GÖNEN KAYACAN**

ÖZET

Farkındalık, öğrenme sürecinde yer alan önemli kavramlardanır. Öğrenmekte olan birey öğrenme sürecinde çok fazla bilgiden kendisine göre anlam ve değer taşıyanları belirler, alır, düzenler, kendi eksikliklerini ve yeterliliklerini tanır, kendi düşünsel süreçlerinin farkında olur. Araştırmaya konu olan Kutadgu Bilig adlı eser dinî, ahlaki, hukuki, sosyal, siyasi gibi birçok değer barındırması bakımından oldukça önemlidir. Çalışmada Kutadgu Bilig'deki "farkındalık" kavramının araştırılması ve hangi açılardan ele alındığının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Çalışmada Kutadgu Bilig'deki betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Kutadgu Bilig oluşturmaktadır. Eserin öğüt kitabı niteliği taşıması ve devlet bilgisi, dostluk, doğruluk, liyakat, aile hayatı, akıl ve bilgi gibi değerlerin eserde çok fazla yer alması; bu konularda farkındalık oluşturulması örneklem olarak Kutadgu Bilig'in seçilmesinde rol oynamıştır. Araştırmada veri toplama tekniği olarak yazılı materyallerin incelenmesi sebebiyle doküman incelemesi metodu kullanılmıştır. Elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Çalışmada farkındalık ile ilgili verilere ilişkin bir çerçeve oluşturulmuştur. Elde edilen bulguların tanımlanması ve yorumlanmasından sonra araştırmanın sonuçları ortaya konulmuştur. Çalışmada, farkındalık kavramının; dikkat etmek, fark etmek, sezmek, bilinçli olmak gibi anlamlara geldiği ifade edilmektedir. Açıklamalardan yola çıkılarak, farkındalık kavramının geniş bir yapıya sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dikkat edilen, sezilen, fark edilen birçok konunun farkındalık başlığı adı altında ele alınabileceği ortaya çıkmıştır. Kutadgu Bilig'de farkındalık konusuyla ilişkilendirilebilecek birçok beyit tespit edilmiştir. Çalışmada, beyitlerin numaraları, beyitler ve açıklamaları ifade edilmeye çalışılmıştır. Yapılan bu çalışmanın hem eğitimcilere hem de araştırmacılara kaynak oluşturabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kutadgu Bilig, Farkındalık.

* Öğr. Gör. Dr. Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türkçe Öğretimi Uygulama ve Araştırma Merkezi, El-mek: gonen80@gmail.com

AWARENESS IN KUTADGU BILIG

ABSTRACT

Awareness is an important concept in the learning process. In the learning process, the learner identifies, receives, orders, recognizes their own shortcomings and competences, and becomes aware of their own intellectual processes. Kutadgu Bilig, which is the subject of the research, is very important in terms of religious, ethical, legal, social and political values. The study is aimed to investigate the "awareness" in Kutadgu Bilig and to determine from which angles the available is handled. A descriptive research approach was used to determine in Kutadgu Bilig. The sample of the study is Kutadgu Bilig. The facts that it acts like a tutorial book, it has and state information, the values as; friendship, truthfulness, merit, family life, reason and knowledge are far too much in the work, have played a role in the selection of Kutadgu Bilig as a sample. As a data collection technique in the research, document examination method was used because of the examination of written materials. The obtained data were analyzed by descriptive analysis method. It has established a framework for giving information about awareness in the work. After the identification and interpretation of the findings obtained, the results of the research were revealed. In study, the concept of awareness; it is expressed that it means to pay attention, to notice, to sense, to be conscious. It is possible to say that the concept of awareness has a wide structure by going out from the explanations. It has emerged that many of the noted, perceived, perceived topics can be addressed under the heading of awareness. In Kutadgu Bilig many couplets have been identified that can be related to awareness. In the study, the numbers of couplets, couplets and explanations were tried to be expressed. It is thought that this study can be a source for both educators and researchers.

STRUCTURED ABSTRACT

Introduction

Kutadgu Bilig is the most important source of Turkic languages and the most important source of Turkish language research. The first known poet and thinker of Islamic Turkish literature was written by Yusuf Has Hacib who was from Balasagun. Yusuf, who began to write his work in Balasagun, left his country in 1068 and went to Kashgar, the center of the East Karahanlı State, and completed his work here eighteen months later, in 1069 (Hijri 462). The Kutadgu word is formed by the combination of the “-ad” and “-gu” pronouns from the name on the word of blessed and along with “bilig”, welfare means knowledge that gives happiness. The work (Kutadgu Bilig) has been taken to show people the way to be fully blessed in the world. Yusuf Hâs Hacib used the aruz measure in his work. In our literature, it is accepted as the first work in which the measure of aruz is used. The author describes the events of four heroes representing justice, intelligence, happiness and the state, and indicates how state administration and social order should be. There are four symbolic figures in the book (Öğdemli, Odgurmuş, Aytoldi, Güntogdı).

The Conceptual Framework about the Topic of the Research

Awareness is an important concept in the learning process. In the learning process, the learner identifies, receives, orders, recognizes their own shortcomings and competences, and becomes aware of their own intellectual processes.

In study, the concept of awareness; it is expressed that it means to pay attention, to notice, to sense, to be conscious. It is possible to say that the concept of awareness has a wide structure by going out from the explanations. It has emerged that many of the noted, perceived, perceived topics can be addressed under the heading of awareness. In Kutadgu Bilig many couplets have been identified that can be related to awareness.

Purpose of the Research

The study is aimed to investigate the "awareness" in Kutadgu Bilig and to determine from which angles the available is handled.

Method

A descriptive research approach was used to determine in Kutadgu Bilig. The sample of the study is Kutadgu Bilig. The facts that it acts like a tutorial book, it has and state information, the values as; friendship, truthfulness, merit, family life, reason and knowledge are far too much in the work, have played a role in the selection of Kutadgu Bilig as a sample.

As a data collection technique in the research, document examination method was used because of the examination of written materials. The obtained data were analyzed by descriptive analysis method. It has established a framework for giving information about awareness in the work. After the identification and interpretation of the findings obtained, the results of the research were revealed. In this study, awareness; it seems to be used in the meanings such as attention, intuition, consciousness and it used in a wide range of awareness. It has been determined that many of the noted perceived topics can be evaluated under the name of awareness. In the book, many aspects such as the characteristics of the manager, stupidity, knowledge, ignorance are seen to be related to awareness.

The Result and The Appreciation

One of the determined issues related to awareness in the work is the characteristics of being ruled by the administrator. Yusuf Has Hacıp believes that the manager (brain) should be intelligent, intelligent and alert so that he can not be slandered suddenly. It has been mentioned that one can not be the administrator of the good with the good, the bad with the right, the right and the lie. The symbolic values of black and white colors are also emphasized. Courier numbers that the manager and the governor bet are: 1956, 5884, 5885, 5887, 4836, 2080.

The world is temporary, Kutadgu Bilig's awareness is another topic. The reality of the phenomenon of death brings with it the thought that the world has been created for a temporary period, and that man should not be deceived into this world (4847, 1139, 5845, 5148, 5842).

Kutadgu Bilig is another issue that deals with the awareness of useful and harmful things. It has been emphasized that those who

distinguish between useful and harmful things are going on a clear and clean path to their awareness. Those who make the right way are those who benefit as well as the people who have the benefits to them. People who are aware of the right and wrong distinction follow a tidy path in their own and community life. The person who goes from the tidy path will not be harmed to himself or society (4343, 5304, 5529, 5532, 2752, 1983).

Another point about awareness in the work is the characteristics of mindless and ignorant people. The couplets in which this subject is located are: 4078, 262, 2771.

One of the topics that is mentioned in the work and which is mentioned in the work is the knowledge and knowledgeable people. As people learn a lot; they realize how little they know. The most precious and most protected treasure of man is knowledge (313, 6612, 6613, 2772, 1138).

The author refers to self-criticism in his work. However, an individual who knows himself and has self-awareness can be found in self-criticism (1031, 1033, 5840, 6540).

The issues that the author tries to create awareness about are: manager and managed properties, temporary of the world, death, useful and harmful things and people, evil person is to be treated with evil, stupidity, knowledge and knowledgeable people, intelligence, one's self-aware self-criticism, dunce, good and bad, right and wrong, correct word, gossip. One of the most important features of the work is that all values are based on knowledge. In short, the individual can be obtained and protected by every positive science. The values of fairness, honesty, being scientific, helpfulness and sensibility are the most emphasized values in the book. It is thought that this study can be a source for both educators and researchers.

Keywords: Kutadgu Bilig, Awareness.

1. Giriş

Kutadgu Bilig, Türk dilinin ve Türk dil araştırmalarının en önemli kaynaklarından. İslami Türk edebiyatının ilk bilinen şairi ve düşünürü Balasagunlu Yusuf Has Hacib tarafından yazılmıştır. Eseri, Balasagun'da yazmaya başlayan Has Hacib, 1068'de ülkesinden ayrılarak Doğu Karahanlı Devletinin merkezi olan Kaşgar'a gider ve burada on sekiz ay sonra 1069'da (Hicri 462) çalışmalarını tamamlar (Hajib, 2010).

Kutadgu kelimesi, “-ad” ve “-gu” eklerinin “bilig” ile birleşmesiyle oluşmakta ve refah, mutluluk veren bilgi anlamına gelmektedir (Aydemir, 2013). Kitap, insanlara dünyada tam olarak kutlu ve doğru yolu göstermek amacıyla yazılmıştır. Yusuf Hâs Hacib eserinde aruz ölçüsünü kullanmıştır. Bu eser, alan yazınımızda, aruzun kullanıldığı ilk çalışma olarak kabul edilmektedir. Yazar, kitabında dört sembolik figür (Ögdemli, Odgurmuş, Aytoldi, Güntogdı) vasıtasıyla devlet yönetimi ve sosyal düzenin nasıl olması gerektiğini ifade etmektedir (Kaya ve Akpınar, 2017). Verilmek istenen değerler, bu dört figürden yola çıkılarak anlatılmaktadır.

Kutadgu Bilig'de bireyin toplum ve devlet hayatını düzenleyip koruması için gereken bilgi ve değerleri nasıl edineceği ile sosyal hayatta nasıl kullanacağı hakkında bilgiler bulunmaktadır. Eserin amaçlarından biri, on birinci yüzyıldaki Türklerin ahlak, hukuk ve devlet yönetimi

alanlarındaki gelenek ve değerlerini tespit ederek bir kitapta kayıt altında tutmak böylece bunların gelecek kuşaklara aktarılmasını sağlamaktır. Başka bir amacı da devlet yönetimindeki kişilere bu geleneklerin izahı ve telkinidir. Kutadgu Bilig, 1825 yılında bilimsel olarak tanınmaya başladığından beri incelenen Türk eserlerindendir. Eser, sadece Türk dünyasının değil aynı zamanda çeşitli ülke ve milletlerin araştırmacıları tarafından da incelenmiştir. Araştırmalar, yalnızca edebiyatla sınırlı kalmamış; tarih, sosyoloji, hukuk gibi farklı alanların ölçütleri doğrultusunda da tahlil edilmiştir (Tekşan, 2015).

Çalışmada Kutadgu Bilig adlı edebi eser farkındalık konusu çerçevesinde ele alınacaktır. Farkındalık sözcüğü, Türk Dil Kurumu tarafından “farkında olma durumu” (2005, s. 681) olarak tanımlanmaktadır. Farkında olma ise fark etmek; sezmek, algılanması, kavranması gerekli şeyleri algılamak, kavramak; onlardan haberdar olmak (TDK, 2005, s. 681; Doğan, 2008, s. 511) şeklinde ifade edilmektedir. Farkındalık; dikkat ve bilinçlilik durumudur (Bektaş Öztaşkın, 2013). Başka bir deyişle dikkatin şimdiki ana odaklanmasıdır (Çatak ve Ögel, 2010).

Bilinç ve duyguyla ilgili bir faaliyet olan farkındalık, bireysel gelişim ve olgunlaşmanın en önemli öğelerindendir. Farkındalık seviyesinin artması, bireyin karşılaştığı çeşitli olay veya durumlara verdiği tepki tarzlarının çoğalması yani ilişkilerinde ve hayatında değişik yolları bulup fark etmesi anlamına gelmektedir. Bireyin çevresiyle kurup devam ettirdiği sorunsuz ilişkiler; birey-çevre, çevre-birey olmak üzere karşılıklı fikir, his ve davranışların farkındalıklarıyla doğrudan ilgilidir (Çam ve Engin, 2006). Farkındalık; tutum ve davranış arasındaki ilişkiyi etkileyen etkenler arasındadır. Farkındalığın artması beraberinde bireyin doğru, tutarlı tutum ve davranışları sergilemesini getirmekte; bu iki kavram arasındaki bağı güçlendirmektedir (Güven ve Aydoğdu, 2012).

Farkındalık, öğrenme sürecinde yer alan önemli kavramlardandır. Öğrenmekte olan birey öğrenme sürecinde çok fazla bilgiden kendisine göre anlam ve değer taşıyanları belirler, alır, düzenler, kendi eksikliklerini ve yeterliliklerini tanır, kendi düşünsel süreçlerinin farkında olur (Demir ve Doğanay, 2009). Öğrenme sürecindeki bu farkındalığa bilişsel farkındalık denmektedir. Bilişsel farkındalık bir düşünme sistemidir. Öğrenmeyi öğrenebilme, dikkati odaklayabilme, yapılacak işlerin her aşamasını planlayabilme, öğrenme sürecinin bütün evrelerini değerlendirip yapılması gereken düzeltme ve düzenlemeyi yapabilmeyi (Bektaş Öztaşkın, 2013). Bilişsel farkındalığa sahip olan birey, bilişsel olarak okuduğunu kavrama konusunda donanımlarını, okuma sürecinde okuduklarını metne karşı amaçlı ve bilinçli kullanabilmektedir. Bilişsel farkındalık, herhangi bir metni kavrama sürecinde okurun, öğrenmeye çalıştıklarıyla ilgili amacı ve bilincinin olması neyi, neden okuduğunun farkında olması durumudur. Bu okuyucular neyi niçin okuduklarının farkında olma eğilimindedirler (Karatay, 2009).

Farkındalık kavramının yer aldığı bir başka alan ise sosyal çevredir. Burada da sosyal farkındalık kavramı bulunmaktadır. Sosyal farkındalık, başka bireylerin iç dünyasında yaşadıklarını, hissettiklerini ve düşüncelerini sezme, anlayabilmektir. Bunu oluşturan öğeler şunlardır: (a) Temel empati: Başka bireylerin hislerini anlamaya çalışmak, sözsüz ifade edilen duygusal kodları okuyabilmek. (b) Uyum: Topluma uyum sağlayabilmek. (c) Empatik isabet: Diğer bireylerin his, duygu, düşünce ve niyetlerini doğru anlayabilmek. Yani kişinin toplumla kurduğu ilişkilerde olabildiğince az sorun yaşamasıdır (Doğan vd., 2009). Sosyal farkındalık, bireyin yaşadığı topluma ve koşullara göre davranış sergileyebilmesi anlamına gelmektedir. Sosyal farkındalığı yüksek birey, toplumun şartları ve kabulleriyle uyumlu davranışlarda bulunma, kendisine yönelik etkilere uygun tepkiler verme ve geri bildirimde bulunma konularında başarılıdır. Kısaca nerede, ne zaman ve nasıl konuşacağını; davranacağını insanları nasıl etkileyeceğini bilir. Bu konularda fazla zorluk yaşamaz (Doğan ve Çetin, 2009). Sosyal ortamlarda rahatlıkla yer alabilir, başka insanlarla iyi geçinir ve toplumla barışık yaşar.

Farkındalık içerisinde yer alan diğer bir öge öz farkındalıktır: Bireyin istekleri, amaçları ve edindiği bilgilerle yaşaması anlamına gelmektedir. Bu kavram; bireyin kabiliyetlerinin, güçlü ve zayıf taraflarının, kişilik özelliklerinin ve hislerinin bilincinde olmasıdır. Öz farkındalığı olan bireyler, kendisini tanır, bilir, ifade edebilir ve etrafındakilerinin duygu, düşünce, değer ve amaçlarını anlamlandırabilmektedir (Aydemir, 2013).

Çalışmada farkındalığın; dikkat etmek, fark etmek, sezmek, bilinçli olmak gibi anlamlara geldiği belirtilmiştir. Açıklamalardan yola çıkılarak farkındalığın yelpazesinin geniş olduğunu söylemek mümkündür. Dikkat edilen, sezilen, fark edilen birçok konunun farkındalık başlığı adı altında ele alınabileceği ortaya çıkmıştır. Kutadgu Bilig’de farkındalık konusuyla ilişkilendirilebilecek birçok beyit tespit edilmiştir. Beyitlerin numaraları, beyitler ve açıklamaları aşağıda ifade edilmeye çalışılmıştır.

Çalışmanın amacı Kutadgu Bilig’de yer alan farkındalık konusunu incelemeye çalışmaktır. Yusuf Has Hacıp’in dünya ve ahirette mutlu olabilme yollarını gösterdiği eserinde “farkındalık”a nasıl ve ne kadar yer verdiği irdelenmiş ve bunun hangi açılardan ele alındığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. Yöntem

Kutadgu Bilig’de farkındalık konusunun ele alındığı çalışmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın örneklemini Kutadgu Bilig oluşturmaktadır. Çalışmada veri toplama tekniği olarak yazılı belgelerin araştırılmasında kullanılan doküman incelemesi kullanılmıştır. Elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Verilerden yola çıkılarak bir çerçeve oluşturulmuş, farkındalıkla ilgili konular saptanmış, elde edilen bulgular tanımlanmış, yorumlanmış son olarak araştırmanın sonuçları ortaya konulmuştur

3. Bulgular

Eserde farkındalıkla ilgili belirlenen konulardan biri yönetici ile yönetilenin özellikleridir. Yöneten ile yönetilenin niteliklerinin ayırma yer verilen eserde Yusuf Has Hacıp, yöneticinin (beyin) ansızın bir iftiraya uğramaması için bilgili, akıllı ve uyanık olması gerektiği kanaatindedir. Eserde iyi ile kötünün, doğru ile eğrinin, doğru ile yalanın ayırma yaramayan birinin yönetici olamayacağına değinilmiştir. Ayrıca siyah ve beyaz renklerinin sembolik değerleri üzerinde de durulmuştur. Yönetici ile yönetilenin bahsi geçtiği beyitler şunlardır: “(1956) Ansızın bir iftiraya uğramaması için, beyin bilgili, akıllı ve uyanık olması lâzımdır.” “(5884) İyi ve kötüyü birbirinden tefrik edemeyen bir kimse nasıl memleketin başına geçer ve onu idare eder.” “(5885) Doğru ile eğriyi ayırt edemeyen bir kimse nasıl bey ve halk üzerinde hâkim olur.” “(5887) Doğru ile yalanı ayırt etmekten âciz olan bir hâkim işinde nasıl muvaffak olabilir.” “(4836) Onlara dikkatle bak, gözünü aç; beyi kuldan ayırabilir misin?” “(2080) Siyah kul rengidir, bey beyaz olur; siyah ve beyaz böyle ayırt edilmiştir.”

Dünyanın geçiciliği Kutadgu Bilig’de yer alan farkındalık oluşturulmuş başka bir konudur. Ölüm olgusunun gerçekliği, dünyanın geçiciliği ve bir süreliğine yaratılmış olduğu, insanın bu dünyaya aldanmaması gerektiği düşüncesini de beraberinde getirmektedir. Kutadgu Bilig’de “(4847) Bu hakikate vâkıf olan insan hiçbir zaman bu dünyaya kıymet vermez.” “(1139) Dünyada ölümden daha ağır ne var; ölümü düşünürsen, bütün zevkler kaybolur, gider.” “(5845) Bu ömür rüyan gibi geçer-gider; hayatın geçeceğine her geçen gün delildir.” beyitleriyle değinilen dünyanın geçiciliği gerçeğiyle ilgili, Kuran-ı Kerim’de yer alan birçok ayet bulunmaktadır. Bunlardan bazıları şunlardır: “Her nefis ölümü tadacaktır. Bir imtihan olarak sizi şer ile de hayır ile de deniyoruz. (Sonunda) ancak bize döndürüleceksiniz.” (Enbiya Suresi, 35). “Ey insanlar! Allah’ın verdiği söz (vaadi) gerçektir. O halde dünya hayatı sizi aldatmasın (ibadet ve taatten alıkoymasın) ...” (Fatır Suresi, 5). “(Onlar) kendi kendilerine hiç düşünmediler mi ki Allah; gökleri, yeri ve ikisinin arasında olan şeyleri (başka değil),

ancak hak (bir nizam, ölçü ve gaye) ile muayyen bir vade için yaratmıştır. Böyle iken insanların çoğu, Rablerine kavuşmayı inkâr etmektedirler.” (Rum Suresi, 8). Yusuf Has Hacıp, geçici dünyada insanın hayatını boşa geçirmemesi, onu faydalı, doğru bir şekilde yaşaması gerektiğini, aksi takdirde sonunun pişmanlıkla inlemek olacağını şu beyitlerle ifade etmektedir: “(5148) Eğer ömrünü boşuna geçirdin ise, gece-gündüz durup-dinlenmeden, peşimanlıkla inle.” “(5842) Vücut nihayet ölecektir, onu kurtlar ve yılanlar yiyecektir; can çıkıp giderken, elde peşimanlıktan başka bir şeyimiz bulunmayacaktır.”

Kutadgu Bilig’de faydalı ile zararlı şeylerin farkındalığı ele alınan diğer bir konudur. Faydalı ile zararlı şeyleri ayırt edenlerin, bunların farkındalığına varanların doğru ve temiz yoldan gittikleri vurgulanmıştır. Doğru yol tutan kimseler, kendilerine yararları olan insanlar olduğu gibi etrafına da fayda sağlayanlardır. Doğru ile yanlış ayırımına varan insan hem kendi hem de toplum hayatında temiz yol izler. Temiz yoldan gidenin kendisine ve topluma zararı dokunmaz. “(4343) Faydalı ve zararlı şeyleri birbirinden ayırt ederek, doğru ve temiz yol tutan kimseler bunlardır.” Zararlı şeylerden ve kimselerden de uzak durulması, faydalı ile faydasız kişilerin ayırt edilmesi gerektiği şu beyitlerde vurgulanmıştır: “(5304) İnsanların zararlısı böyle kimselerdir; zararlı kimseleri sen her vakit kendine düşman bil.” “(5529) Kim faydalıdır, kim faydasızdır, ey âlim hakim, sen bunları iyice seç.” “(5532) Hıyanet ile emniyeti bir araya getirme; yarayan ile yaramayanı bir arada tutma.” “(2752) Helâl ve haramı iyice ayırt etmeli; yarayan ve yaramayanı iyice seçebilmelidir.” “(1983) Tanrı kime kötü bir tabiat vermiş ise, bu felek oku ona eziyet çektirir.” beyti, iyinin iyilik bulacağı kötünün ise kötülüğünün yanına kâr kalmayacağı, hayatın onu cezalandırabileceğinden bahsetmektedir. Kısaca kötülük eden kötülük bulur.

Eserde farkındalıkla ilgili tespit edilen bir başka husus akılsız ve bilgisiz kişilerin özellikleridir. Bu konunun bulunduğu beyitler şunlardır: “(4078) Akılsız kimse büyüklüğe ulaşırsa, ey büyük hükümdar, o efendisinin başını yer.” “(262) Bilgisiz başköşede yer bulursa, başköşe eşik ve eşik başköşe sayılır.” “(2771) Akılsız adam, dikkat edersen, unutkan olur; akılsız hazinedar kendi işini bozar.” Söz konusu beyitlerde akılsızların, bilgisizlerin toplum içinde bir yerlere gelmemeleri gerektiğinden söz edilmektedir. Bu kişiler, toplumda hak etmedikleri yer bulurlarsa efendilerine bile zararları dokunabileceği ve toplumda baş olarak belirtilen yerlerin ayakaltı konumuna düşeceğinden bahsedilmektedir. Üçüncü beyitte de akılsız kişilerin kendi işlerini bozabileceğine, kendilerine zarar verebilecek bir yapıya sahip olduklarına değinilmektedir. Bu beyitlerde hem bilişsel hem de toplumsal farkındalıktan bahsetmek mümkündür.

Kutadgu Bilig’e adını veren ve eserde önemsenip değinilen konulardan biri de bilgi ve bilgili insandır. İnsan ne kadar çok öğrenirse ne kadar az bildiğini o ölçüde fark eder. İnsanın en değerli ve en korunaklı hazinesi bilgidir. Bilgili insan bilginin verdiği ağırlıkla her zaman düşünür bu da onu düşünceli, kaygılı ve yüzü gülmez bir insan haline dönüştürür. Eserdeki bahsi edilen konulu beyitler şunlardır: “(313) Bilgi hiçbir zaman fakirliğe düşmeyen bir servettir; hırsız ve dolandırıcının ona eli erişemez ve alamaz.” “(6612) Bilgilerin yüzü gülmez, onun yüzü her vakit düşünceli ve çatıktır; bilgisiz daima sevinç içinde katıla katıla güler.” “(6613) Bilgili insan bu kaygı içinde nasıl kahkaha atar; ey bilgisiz, sen dağ keçisi gibi debelen, dolaş.” Yusuf Has Hacıp’e göre insana bilgi kadar zekâ ve anlayış da gereklidir. Anlayanın gözü açıılır bu da farkındalığının artması demektir. “(2772) Her türlü hesabı yapmak için, zekâ lâzımdır; zekâ olmayınca, insan hesap işlerini karıştırır.” Yazara göre farkındalığı artıran bir diğer husus, şairin/bilginin sözünün manasına erişebilmektir: “(1138) Şair buna benzer bir söz söylemiştir; bunun manasını anlayan kimsenin gözü açıılır.”

Yazar, eserinde öz eleştiriye değinmektedir. Öz eleştiri, bir kişinin kendi davranışları üzerine yönelttiği yargı, otokritik (TDK, 2014) manasına gelmektedir. Bu da kişinin kendi farkındalığıyla ilgilidir. Ancak kendisini bilen, kendi farkındalığına sahip olan birey öz eleştiride bulunabilir. Eserde yer alan öz eleştiriyle ilgili “(1031) Bana bütün iyilik senden geldi; ben senin günahkâr ve kusurlu bir kulunum.” beytinde kişi kendisinin günahkâr, kusurlu olduğunun farkındadır ve bunu dile

getirmekten geri durmamaktadır. “(1033) Bu ihsanlara şükürden ben acizim; ey asil, bunun şükürünü sana karşı yine sen eda et.” beytinde ise kişi yetersizliğin farkındadır. Öz eleştiri ile ilgili diğer beyitler şunlardır: “(5840) Ey hükümdar, bizden daha gafil kim olabilir; ömrümüz boşuna geçti, ibâdete elimiz değmedi.” “(6540) İçip yatmış olan adam gibi, uyuyup uyanınca, yoldan çıkmış olduğumun farkına vardım, Tanrıdan utandım.”

Eserde gafillikten, gözü bağıllıktan, uyanıklıktan bahseden beyitler mevcuttur. Bu kavramlar da farkındalıkla bağlantılıdır. Yazarın eserinde gafillikten bahsettiği beyitlerden biri şudur: “(1401) Hayatta pek gafil davranma, dikkat et; hayat ölümle çok yakındır.” ifadede yer alan gafil sözcüğünün manası aymaz, çevresinde olup bitenlerin farkına varmayan, sezmeyen (kimse), gözü bağlı (TDK, 2014) olarak ifade edilmektedir. Bu sözcüğün farkındalıkla tezat anlamda olduğu söylenebilir. Yazar bu beyitte gerek sosyal gerek bilişsel olarak farkındalığın topyekûn bir insanda bulunması gerektiğini söylemekte aksi takdirde bireyin yaşamının bitebileceği uyarısında bulunmaktadır. Başka bir beyitte “(271) Bilgisiz, muhakkak ki, kördür; ey gözsüz kör, bilgiden hisseni al.” diyerek gafillikten, gözü bağıllıktan bilgiyle kurtarılabilmesi anlatılmaktadır. Bunu destekleyen beyitler şu şekilde sıralanabilir: “(2761) Hazinedar gönülden bağlı, uyanık, ihtiyatlı ve zeki olmalıdır; insan zekâ ile her işinde muvaffak olur.” “(2769) Hazinedar uyanık olursa, işler bozulmaz; malı hesaplı tutar ve kendisini de yakmaz.”

Kutadgu Bilig’de iyi ile kötü kavramlarının farkındalığına işaret eden birçok beyit mevcuttur. Bu beyitlerde genel olarak kötülüklerle karışılmaması daima iyinin tarafında olunması gerektiği, kötülerin toplumda kötü, iyilerin de iyi olarak anıldıkları vurgulanmaktadır. Bu beyitler şu şekilde sıralanabilir: “(239) Kötü söğülür, iyi öğülür; iyice dikkat et, canın hangisini ister.” “(243) Kötü mü senin için daha iyi, yoksa iyi mi, söğülmek mi istersin, yoksa öğülmek mi.” “(5205) Sen kendine yakışır şeyler yapmak istersen, yakışmayan şeylere yaklaşma; işte bu kadar.” (5207) Kat’i olarak söylüyorum ki, uygunsuz ve kötü şeylerle karşılaşmak istemiyorsan, yakışık almayan şeyleri yapma.” “(5256) Kötüye katılma, kötü seni yakar; adın iyi olursa, senden iyi iz kalır.” “(4620) Ben insanım diyen âdemoğlu sıcağı ve soğuğu ayırt edebilmelidir.”

Eserde farkındalık oluşturulan diğer kavramlar ise doğru ile eğri, doğru söz ve dedikodudur: “(6622) Doğru sözden başkasına söz deme; doğru ile eğri arasındaki fark beyaz ile siyah arasındaki fark gibidir.” “(5303) Dedikoducu kimseyi kendine yakın tutma; müfteriyi kendinden uzaklaştır, ondan sakın.”

“(5530) Seni seven ve sevmeyenleri de iyice ayırt et; sevene karşı sevimli ve düşmana karşı da yalın ateş gibi ol.” beytinde ise sosyal farkındalık olgusu hâkimdir.

4. Sonuç

Bu çalışmada farkındalığın; dikkat etmek, fark etmek, sezmek, bilinçli olmak gibi anlamlara geldiği, farkındalığın yelpazesinin geniş olduğu kanaatine varılmıştır. Dikkat edilen, sezilen, fark edilen birçok konunun farkındalık adı altında değerlendirilebileceği ortaya çıkmıştır. Eserde yöneticinin özellikleri, akılsızlık, bilgi, gafillik gibi birçok konunun farkındalıkla ilgili olduğu görülmüştür. Aşağıda bu konular paragraflarla özet halinde ifade edilmiştir.

Kutadgu Bilig’de yöneticinin akıllı ve uyanık olması gerektiği vurgulanmıştır. Yazar, iyi ile kötüyü, doğru ile eğriyi birbirinden ayıramayan bir kimsenin memleketi yönetemeyeceği görüşündedir. Burada sosyal, bilişsel ve öz farkındalıktan bahsetmek mümkündür.

Eserde dünyanın geçici olduğuna, bir süreliğine yaratıldığına, ölümün gerçekliğine dolayısıyla insanın bu dünyaya aldanmaması gerektiğine dikkat çekilmiştir. Ancak yazara göre dünya geçicidir diye insan, hayatını boşa geçirmemeli; faydalı, doğru bir şekilde yaşamalıdır. Burada da sosyal ve bilişsel farkındalık mevcuttur.

Eserde faydalı ve zararlı şeylerin farkındalığına varanların doğru ve temiz yoldan gittikleri vurgulanmıştır. Doğru ile yanlışın ayırımına varanların hem kendi hayatlarında hem de toplum hayatında temiz yol izledikleri ifade edilmiştir. Böylece bu kişilerin kendilerine ve topluma zararlarının dokunmayacağı çıkarımında bulunulmuştur. Burada da sosyal, bilişsel ve öz farkındalık söz konusudur.

Eserde farkındalık oluşturulan diğer bir konu da kötülük edenin kötülük bulacağıdır. Yazar, akılsızlar ile bilgisizler hakkında da hükümde bulunmaktadır. Ona göre akılsızlar, bilgisizler toplum içinde bir yerlere gelmemelidir. Bu kişiler toplumda önemli yerlere geldikleri takdirde baş olarak tabir edilen yerler ayakaltı konumuna düşecektir. Yine akılsız kişilerin kendi işlerini bozabileceği, kendilerine zarar verebilecek bir yapıya sahip oldukları bahsi geçen diğer bir konudur. Burada da sosyal farkındalık vardır.

Yazara göre insan ne kadar çok öğrenirse ne kadar az bildiğini o ölçüde fark eder. “Bildiğim tek şey hiçbir şey bilmediğimdir.” (Erdem, 2014) diyen Sokrates gibi. Yusuf Has Hacı, bilginin servet olduğunu, bilgi kadar zekâ ve anlayışın da gerekliliğini savunur. Ona göre anlayanın gözü açılır. Bu da farkındalığın artması demektir. Burada bilişsel farkındalıktan söz edilebilir.

Eserde öz eleştiri ile ilgili beyitler mevcuttur. Bu da kişinin kendi farkındalığıyla ilgilidir. Ancak kendi farkındalığında olan birey öz eleştiride bulunabilir. Yazar, eserinde gafillığın ancak bilgiyle yok olabileceğini anlatmaktadır. Gafillik, gözü bağıllık kelimesiyle aynı anlamda, farkındalıkla zıt anlamdadır. Bilgi sayesinde gafillikten sıyrılır böylece farkındalık artar. Burada bilişsel ve öz farkındalıktan bahsedilmektedir.

Eserde değinilen konulardan bir diğeri ise iyi ile kötü kavramıdır. Bu konuyla ilgili olarak da kötülüklere karışılmaması daima iyinin ve iyilerin tarafında olunması gerektiği, kötülerin toplumda kötü, iyilerin de iyi olarak anıldıkları görüşü mevcuttur. Burada sosyal farkındalık söz konusudur.

Eserde farkındalık oluşturulan diğer kavramlar doğru ile eğri, doğru söz ve dedikodudur. Kısaca eserde tespit edilen, yazarın farkındalık oluşturmaya çalıştığı konular: yönetici ile yönetilenin özellikleri, dünyanın geçiciliği, ölüm, faydalı ve zararlı şeyler ve kişiler, kötülük edenin kötülük bulacağı, akılsızlık, bilgi ve bilgili insan, zekâ, kişinin kendi farkındalığı sonucu öz eleştiride bulunması, gafil kimse, iyi ile kötü, doğru ile eğri, doğru söz, dedikodu olarak sıralanabilir. Eserde sosyal, öz ve bilişsel farkındalık oluşturulmuştur.

KAYNAKÇA

- Aydemir, Ö. K. (2013). Kutadgu Bilig'in Dilinde Bilgi Kavramı ve İşlevi. *Electronic Turkish Studies, International Periodical for The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 8/1, p.803-810.
- Bektaş Öztaşkın Ö. (2013). Sosyal bilgiler derslerinde belgesel film kullanımının akademik başarıya ve bilinçli farkındalık düzeylerine etkisi. *Eğitim Bilimleri Araştırma Dergisi*, Uluslararası E-Dergi, 3(2), 147-162,
- Çam O. ve Engin E. (2006). Psikiyatri kliniğinde çalışan hemşirelerde farkındalık eğitiminin bireysel performans standartlarına etkisi. *Anatolian Journal of Psychiatry*, 7, 82-91.
- Çatak, P. D. ve Ögel, K. (2010). Farkındalık temelli terapiler ve terapötik süreçler. *Klinik Psikiyatri*, 13, 85-91.
- Demir, Ö. ve Doğanay, A. (2009). Bilişsel farkındalık becerilerinin geliştirilmesinde bilişsel koçluk yaklaşımı. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi* 15(60), 601-623.

-
- Doğan, D. M. (2008). Türkçe büyük sözlük (dördüncü basım). Pınar Yayınları.
- Doğan, T. ve Çetin B. (2009). Tromso sosyal zekâ ölçeği Türkçe formunun faktör yapısı, geçerlik ve güvenirlik çalışması. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri/Educational Sciences: Theory & Practice, 9 (2), 691-720.
- Erdem, H. H. (2014). Kitle iletişimi, etik ve eğitim. Gefad / Gujgef 34(1), 63-77.
- Güven, E. ve Aydoğdu M. (2012). Çevre sorunlarına yönelik farkındalık ölçeğinin geliştirilmesi ve öğretmen adaylarının farkındalık düzeylerinin belirlenmesi. Öğretmen Eğitimi ve Eğitimcileri Dergisi, 1(2), 185-202.
- Hajib, Y. K. (2010). The Turkic script and the Kutadgu Bilig. Turcology in Mainz, 82, 89.
- Karatay, H. (2009). Okuma stratejileri bilişsel farkındalık ölçeği. Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2(19), 58-80.
- Kaya, F., & Akpınar, E. (2017). Kutadgu Bilig'de Türk Yemek Adabi ve Kültürü. Electronic Turkish Studies. Vol. 12 Issue 21, p335-348. 14p.
- TDK. (2005). Türkçe sözlük (10. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. (2014). <http://www.tdk.gov.tr/> (20.07.2014).
- Tekşan, K. (2015). Türkçe Dersi Değerler Eğitiminde Kutadgu Biligâ in Kullanımı. Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(3).
- Yusuf Has Hacıp (1985). Kutadgu bilig (3. baskı). (Çev. R. R. Arat). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Copyright of Electronic Turkish Studies is the property of Electronic Turkish Studies and its content may not be copied or emailed to multiple sites or posted to a listserv without the copyright holder's express written permission. However, users may print, download, or email articles for individual use.